

τὸ καθολικὸν καὶ λιτεχνικὸν ἐν τοῖς λόγοις πνεῦμα καὶ τὴν δημιουργικὴν ἐν αὐτοῖς καὶ παραγωγικὴν δύναμιν τοῦ παραγωγόντος αὐτὰ ἔθνους. Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἀκριβὲς κάτοπτρον τοῦ ῥωμαϊκοῦ πνεύματος ἡ γραμματεία τῶν Ῥωμαίων, ἔπρεπεν ἐκείνην αὖτε παραχθῆ φυσικὴ καὶ ἀνεπίδραστος, ὅπως ἡ ἐλληνικὴ, ἥτις καὶ εἶναι τῷ ὄντι τὸ ἐν τοῖς λόγοις ὑπὸ ἐξόχων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀποτυπωθὲν ἔντεχρον ἀνταύγασμα τῆς ἐλληνικῆς διανοίας. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν συνέβη, ἀπ' οὗ τὰ γράμματα τὰ ῥωμαϊκὰ ἐξεκόλαψεν ὁ ἐλληνισμός, στοιχεῖον ὅπως ξένον. Δὲν παρέχει λοιπὸν εἰς ἡμᾶς ἡ ῥωμαϊκὴ γραμματεία τὴν εἰκόνα τοῦ ῥωμαϊκοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τοῦ ἐξελληνισθέντος ῥωμαϊκοῦ πνεύματος. Διατυπώνω δὲ ἐπίτηδες οὕτω τὴν ιδέαν μου θέλων νὰ ἀποκρούσω τὴν ἄλλην ἐκείνην ἀκρότητα, καθ' ἣν δῆθεν ῥωμαϊκὴ γραμματεία δὲν ὑπάρχει, ὅτι δὲ οὕτως ὀνομαζόμεναι εἶναι ἀπλῆ παράστασις ἡ ἄλλη φάσις τῆς ἐλληνικῆς. Οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ συγγραφεῖς τῶν Ῥωμαίων δὲν εἶναι φιλοὶ imitatores, servum pecus, ἡ δὲ γραμματεία ἦν ἐκεῖνοι παρήγαγον εἶναι μὲν ἐξ ἀπομιμήσεως γραμματεία, ἀλλ' ἔχει τὴν ἐν τούτῳ πρωτοτυπίαν τῆς καὶ μᾶς δεικνύει τί ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ εἰς λόγον γραμμάτων τὸ ἐξελληνισθὲν ῥωμαϊκὸν πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ φυσικῶς ὅσον μεγαλὴ καὶ ἂν ὑπῆρξε τοῦ ἐλληνισμοῦ ἡ ἐπίδρασις δὲν ἐξελληνίσθη ἅρππαν καὶ ῥιζικῶς καὶ ἐξ ὁλοκλήρου ὁλόκληρον τὸ ἔθνος τῶν Ῥωμαίων, ἀλλὰ μᾶλλον

ταξεῖς τινὲς κοινωνικαί, αἱ κυριώταται βέβαια καὶ ἐπικρατέστεραι καὶ μετὰ αὐτῶν πλειότερον πρόσωπά τινα ἢ ἄτομα ὠρισμένα καὶ ἐπειδὴ ὅσα ἐκ τούτων εἶχον πρὸς τῇ ἄλλῃ παιδείᾳ καὶ μαθήσει καὶ τὴν ποιητικὴν ἢ συγγραφικὴν ἰδιοφυῖαν, ἐκεῖνα δὴ καὶ διέπρεψαν ὡς ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, διὰ τοῦτο εἶπομεν ὅτι εἶναι καὶ ἀτομικὸς ὁ χαρακτήρ τῆς ῥωμαϊκῆς γραμματείας. Θελοντες τῶρα δι' ὀλιγίστων νὰ δώσωμεν μίαν εἰκόνα τῆς πορείας, ἣν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἠκολούθησεν ἐν Ῥώμῃ ἡ γραμματεία, θὰ παραλείψωμεν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ ἕτερον αὐτῆς ἡμῖς, τὸν πεζὸν λόγον καὶ μόνον εἰς τὴν ποίησιν θὰ περιορισθῶμεν. Τοῦτο δὲ ὄχι μόνον διότι ἄλλως ἤθελεν ἀγάγῃ ἡμᾶς τὸ πρᾶγμα εἰς μῆκος πολὺ, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ ποιητικὸς λόγος εἶναι τῆς ὅλης γραμματείας τὸ μέρος τὸ κυριώτατον, ἐν τῷ ποιητικῷ λόγῳ δηλαδὴ ἀνευρίσκεται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος ἐπικρατέστερον τὸ καθολικὸν στοιχεῖον, τὸ εἶδος, ὅπερ καὶ κυρίως ἐξετάζει καὶ μελετᾷ ἡ γραμματολογία, τὴν δὲ ἑλὴν τόσο μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι συμπεπλεγμένη καὶ συνυπάρχει πρὸς τὸ εἶδος. Τῷ ὄντι δὲ ἂν παντὸς ποιήματος λύσωμεν μὲν τὰ μέτρα, ἀφαιρέσωμεν δὲ τὸν ἄλλον ἔντεχρον λεκτικὸν καὶ φραστικὸν κόσμον καὶ καθ' ὅλου τὴν τέχνην τὴν ποιητικὴν, ἡ ὑπολειφθεῖσα μὲν ψιλὴ ὕλη ἡ οὐσία τοῦ ποιήματος θὰ φανῇ πρὸς ἡμᾶς κατὰ πολὺ πλεονεξία πρὸς τὰ ἡμερικὰ ἐκεῖνα εἶδη λα καμόντων.

Ἔπεται συνέχεια

ΚΡΑΔΑΡΑ

(Ὁδοιπορικαὶ σημειώσεις)

Συνέχεια. Ῥδ: σελ. 257

Μετὰ καλὸν ἄριστον καὶ ἄφθονον ὕδροποσίαν ἐξακολουθοῦμεν καλὴν τῆς πορείας μας μέσῳ εὐαρέστου πολυλογίας. Οἱ δύο ἕτεροι ξεναγοὶ μας, οὓς ἐπρομηθεύθημεν μετὰ τῶν ζώων τῶν ἐκ Λομποτινάς εἶναι πολὺ καλοὶ σύντροφοι. Καλοῦνται καὶ αὐτοὶ Γιάννηδες, ὅπως οἱ πρῶτοι, καὶ μᾶς ἐκπλήττει ἡ συχνὴ χρῆσις τοῦ ὀνόματος τοῦ ποικιλομόρφου καὶ πολυτεχνίτου τούτου ἁγίου. Εἶναι ὅμως καὶ οἱ δύο γνωστοὶ τῶν μερῶν ὅσα εἶδομεν καὶ ὅσα μέλλομεν νὰ συναντήσωμεν. Ὁ εἰς λέγει καὶ ὅταν δὲν ἐρωτηθῇ ὁ ἕτερος τραγουδεῖ καὶ χωρὶς νὰ παρακινήθῃ. Ὁ εἰς ὑπῆρξεν ξεναγὸς δικαστῶν καὶ καπεταναίων, οὓς μετέφερε μὲ τὴν Κούρκαν του, σφριγῶσαν καὶ λευκόμυλλον ἡμίονον, ἀνὰ τὴν ἕξενον ἐκείνην χώραν, δεχθεὶς παρ' αὐτῶν λόγους εὐαρεσκείας οὓς εἶναι πρόθυμος νὰ ἐπιδείξῃ ἀντὶ μεταλλίου τιμῆς εἰς παντὰ νεὸν πελάτην του· ὁ ἕτερος ἐχρημάτισεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ποιμὴν, τροφοδότη-

σας καὶ συζήσας ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ Κωνσταντέλλου καὶ τῆς λοιπῆς παραδόξου χορείας τῶν ληστῶν, ἔτοιμος νὰ μᾶς ὑποδείξῃ τὰ μέρη ὅπου ἐψῆσαν οὗτοι τὸ σφακτὸν ἢ συνεπλάκησαν μὲ τὰ στρατιωτικὰ ἀποσπάσματα.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἕτεροι δύο Γιάννηδες, οἱ ἐξ ἀρχῆς ξεναγοὶ μας δὲν εἶναι κακοί. Δὲν ἔχουν μὲν τὴν ἀφηγηματικὴν χάριν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν προμνησθέντων εἶναι ὅμως περίεργοι ὡς τύποι καὶ φαίνονται κρᾶμα ἐλληνικοῦ καὶ αἰθαιονικοῦ στοιχείου, ἐξ ἐκείνων ὅστινες κατὰ τὴν παραδοσιν ἠυτοκτόνησαν ἐντὶς τῶν πύθων καὶ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων, τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὄλων τῶν διχθόλων. Ὁ εἰς ἐπονομαζεται Τζερεμές καὶ εἶναι τοιοῦτος· φορεῖ εὐρωπαϊκόν, ποικίλης ἀποφύσεως καὶ βαφῆς ἱματισμόν, μετέρχεται τὸν φαρμακοπώλην καὶ φαίνεται ὅτι ἔχει ἀποστηθίσῃ ἐκ παραδόσεως τὰς συνταγὰς Πύρρου τοῦ ἱατροφιλοσόφου, καὶ κάμνει τοσαύτας δασκαλικὰς

ἀκροθασίας κατὰ τὴν ὁμιλίαν του. ὥστε καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν εἶνε γνωστὸς ὑπὸ τὴν προσωνομίαν *Σπῶνκε*. Ὁ ἕτερος ὑψηλὸς φουστανελάς, εἶνε παρόμοιος μὲ τὸν κρεμανταλᾶν τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, νωθρός, παραλελυμένος, φαίνεται πλασμένος ὑπὸ τῆς φύσεως νὰ παίξῃ πρόσωπον ῥακοπότου ἀγᾶ καὶ ἐν τούτοις παίζει πρόσωπον Μαστρογιάννη, κτίστου δηλαδὴ καὶ ἐργολάβου δρόμων! Καλλιτέρους τούτων ξενηγούς νομίζω ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εὕρῃ τις εἰς τὰ μέρη μας καὶ εἶμαι λίαν εὐχαριστημένος.

Οὕτω ἀνέβημεν καὶ κατέβημεν καὶ τρίτην χοάνην. Ἄλλ' ὅτε ἐφθάσαμεν ἐπὶ τοῦ ὄξους αὐτῆς χεῖλους ἐκτακτον πανοραμα ἐφάνη πρὸ ἡμῶν. Ἦτο καὶ τοῦτο χοάνη' ὅχι ὅμως ὡς αἱ προηγηθεῖσαι στενὴ καὶ περικυλισμένη ἀλλ' εὐρεῖα, ἀτέρμων. Τὰ χεῖλη τη, δὲν σχηματίζονται ἀπὸ τὰς φαῖας καὶ ἐλατοσκεπέεις ἄκρας τῶν Κραθάρων· αὐταὶ κύπτουσιν ἐν τῷ μέσῳ τεταπεινωμένοι, συνωστιζόμεναί ὡς δειλὰ πρόβατα περὰ τοὺς πόδας γιγάντων. Καὶ πυργοῦνται ἄμειψως τραχεῖαι, ὑπερνεφεῖς, σοβαραὶ καὶ ἐπιβάλλουσαι πρὸς ἀνταπολὰς καὶ ἄρκτον καὶ δυσμάς αἱ κορυφαὶ τῶν Βαρδουσίων, κυματισταὶ ὡς γραμμαὶ σφυγμογράφου, τὰ βουνὰ τῆς Ἰπάτης, ἡ Ὄξου, καὶ αἰφνης ἀνκηπιδᾶ μεταξὺ ὀγκώδης μὲ συνωφρυωμένην ὄψιν, ἡ ἄκρα τοῦ Τυμφορστοῦ. Καὶ εἰς τὴν θίαν αὐτὴν ἀγνοῶ τί συνέβη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν συντρόφων μου· ἀλλ' εἰς τὴν ἰδικήν μου ψυχὴν ἀνέβλησαν ἐνθουσιασμοὶ καὶ πόθοι δικυροί, ὄρεινοί, ἀδιαπτώτου σφρίγγους καὶ δυνάμεις, ἔφρεσις ἀσυλλήπτου ἐλευθερίας ἐνῶ τὸ σαρκίον μου ἔφρισεν ἐξηυτελισμένον, κατεπτοσμένον πρὸ τοῦ ἀνεφίκτου. Βεβαίως ἐδῶ ἐννοῶ τοὺς ἀρματωλοὺς μας· ἀπὸ τὰ ὕψη ταῦτα πρὸ τῶν τοιούτων μεγάλων σκηνῶν αἰσθάνομαι τὰ μεγάλα τῶν αἰσθήματων, τοὺς ἀπεράντους πόθους τῶν, τὰς ὑψηλοτάτας βλέψεις τῶν. Ὑπὸ τὸν ἀέρα τοῦτον ὅστις μὲ περιθίγει νομίζω τὸ σαρκίον μου ἄτρωτον ὡς γίνεται ἄτεγτος ὁ βαπτιζόμενος χάλυψ' φανταζομαι κατὰ τὴν δουλεύουσάν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν κρίνω ὡς μὴ ὑπάρχουσάν· τὸν κόσμον τὸν οἰκίρω καὶ τὸν ἐλεεινολογῶ· τὰ ἔργα του δὲν τὰ δέχομαι· δέχομαι μόνον ὅτι τὸ πᾶν πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ὁρμὴν μου, ὅτι τὸ πᾶν εἶνε ἐλάχιστον πρὸ ἐμοῦ, ὅστις ἐκλήθην καὶ εἰμι βασιλεὺς τοῦ παντός.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ξεναγοὶ μας, οἱ ἄνθρωποι τῆς φύσεως, δὲν ἡσθάνθησαν ὀλιγωτέραν ἐμοῦ συγκίνησιν. Εἶδον τὸν ἕνα τὸν πολὺλογον νὰ σταθῇ προσατενίζων τὴν θίαν ἐκείνην, ν' ἀνοιξῇ σπιθαμιαὶν στόμα καὶ τὸν ἤκουσα ν' ἀνακράζῃ ἐν ἀκρατῇθαυμασμῷ:

— "Αἶ, Βελοῦχι μου!...

Ἐνῶ ὁ ἕτερος, ὁ τραγουδιστὴς ἀναθέσας ἐπὶ

τῶν ὤμων τὴν ῥαβδὸν τοῦ καὶ ῥαθύμως κατερχόμενος τὸ μονοπάτι ἤρχισε τὸ τραγουδι τῶν βουνῶν ἐκείνων, ὡς ἐμπνευσθεῖς αἰφνης:

Βελοῦχι μου παράμορφο καὶ Ὁξὺα ζωγραφισμένη·
 Δυσὸστε τὰ χιόνια γλήγορα νὰ χορταρίσῃ ὁ τόπος,
 Νὰ θγοῦν οἱ βλάχοι ἔς τὰ βουνά, νὰ θγοῦν ἡ θλαχοπούλες,
 Νὰ θγῇ καὶ ἡ Παναγιώταίνα μὲ τὸν ὕγιό ἔς τὰ χέρια·
 Στροῦγκα σὲ στροῦγκα περπατεῖ, γαλᾶρι σὲ γαλᾶρι,
 «Στροῦγκά μου, ποὺν' τὰ πρόβατα, στροῦγκά μου, ποὺν'»
 [τὰ γίδια,

Καὶ σεῖς ἔρμα στρουγκόλιθα σὰν ποὺν' ὁ Παναγιώτης.]

Ἡ Βοῖτσά ἐκεῖτο δεξιὰ ἡμῶν ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ βουνοῦ, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὕψους εὐρίσκόμενοι ἀπηλαύσαμεν τόσον θαυμαστῆς θέας· τὸ χωρίον κατοικεῖται ἀπὸ 690 ἄτομα καὶ εἶνε χειμερινὴ ἔδρα τοῦ δήμου Ὀφιοῦνας· ἔχει τὸν αὐτὸν τύπον, τὴν αὐτὴν ἄποψιν ὑπὸ τῆς ὁποιᾶς περιβαλλονται ὅλα ἐν γένει τὰ χωρία τῶν Κραθάρων μὲ ξηρὰν καὶ αὐχμηρὰν περίξ τὴν γῆν, μὲ πετρώδη ὑψώματα ἐδῶ, φαλακροὺς ἀλῶνας ἐκεῖ, ἀνδρὸν νεροσυρμὴν παρέκει· μὲ οἰκίσκους πενιχροὺς, πλακοσκεπέεις, δρόμίσκους πλήρεις τριβόλων· καταντώντας εἰς κρηνοὺς εἴτε εἰς ἀπότομα ὕψη. Παρὰ τὴν εἰσόδον τοῦ χωρίου γραῖα γυνὴ μετὰ νεαρᾶς παιδίσκης, στολισμένης τὰ ἐορταστικῆς, κατεγίνετο εἰς περισυλλογὴν καὶ λύχνισιν τοῦ σίτου, εἰς τὴν πρὸ τοῦ οἰκίσκου τῆς αὐλῆς, μεταβαλλομένην κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς ἀλῶνιον καὶ ἀποθήκην δημητριακῶν καρπῶν. Παρέκει γυμνόποδες γυναικες μὲ ὠραῖα ἀλλ' ἀνδρικὰ χαρακτηριστικὰ, φέρουσαι ἐπὶ τῶν νώτων δέματα ξύλων, ἄτινα καὶ ἡμίονοι θὰ ὑπεγόγγυζον φορτανόμενοι ἤρχοντο κύπτουσαι καὶ ὀμιλοῦσαι ἀδιαφόρως, προσβλῖπουσαι ἡμᾶς περιέργως.

Φθάσαντες εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωρίου ἐπέξεύσαμεν πρὸ ἐνὸς μαγαζείου μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ εὕρωμεν ὀλίγην ῥακὴν καὶ νερόν. Δυστυχῶς ὁ κύριος τοῦ μαγαζείου ἔλειπε. Ἐν τῷ μεταξὺ συνῆλθον περίξ ἡμῶν ὀλίγοι περίεργοι καὶ δύο τραγοφοροῦντες νεοί, θέλοντες νὰ μᾶς περιποιηθοῦν καὶ νὰ μᾶς γνωρίσουν. Ἦρχισαν ἀπὸ τοὺς ξενυχτοὺς μας καὶ κατέληξαν εἰς τὸν διοπτροφόρον σύντροφόν μου. Οἱ νεοὶ οὗτοι παρετήρησα ὅτι ἔφερον πλὴν λευκῆς ὀθόνης ἐπὶ τῶν σκι-αδίων των καὶ ἱμαθίους πολυχρῶμων ὑαλίνων χονδρῶν περὶ τοὺς καρπούς τῶν χειρῶν. Φαίνεται ὅτι οἱ ἱμαθοὶ τῶν χονδρῶν εἶνε ἀπαράιτητον κόσμημα τῶν κομψευομένων νέων τῆς Βοῖτσᾶς, τῆς Βοῖτσᾶς ἢ οἱ κάτοικοι ὡς ἐπικρατεῖ κοινὸς λόγος ὑπερηκόντισαν κατὰ τὴν ἀμικρὴν τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρων. Ἐν τούτοις ἔχει καὶ αὕτη πρὸς ἀνατολὰς ἐξώστην καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ χοροστάσι καὶ σταυρόν. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ σεβαστὸν συμβολὸν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μ' ὅλον τὸ ἀνοιγμα τῶν βρα-

χιώνων του, ἀδυνατεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσδὸν εἰς τὰ κακὰ πνεύματα. — Ἐκτὸς ἐὰν αὐτοὶ οἱ κάτοικοι γίνονται κακὰ πνεύματα, ἀφοῦ ἐρίζουσι διὰ τὸν χορὸν, κτυπῶνται, ἀλληλοσφάζονται καὶ ὀρθοτομοῦσι διὰ τῆς πάλας τὴν κεφαλὴν τοῦ ἱερέως τῶν !

Ἀπὸ Λομποτινὰ μέχρι Βοϊτσᾶς ἡ ἀπόστασις δὲν εἶνε μακροτέρη τῶν τριῶν ὥρῶν· ἀλλ' ἡμεῖς — κατὰ τὸ σῆμα — τὴν ἐδιπλασιάσαμεν. Ὡρίσθη ὅμως ἀπὸ πρωίας νὰ κάμωμεν μεσημέρι εἰς τὴν βρύσιν Καστανιάν, ἥτις ἀπέιχε μίαν ὥραν ἐκεῖθεν καὶ μ' ὅλην μας τὴν δυσχερεῖαν ἐξεκινήσαμεν.

Ὁ καύσων ἦτο ἀρκετὰ δυνατὸς ἡ δὲ ὁδὸς ἀνώμαλος καὶ κονιορτώδης. Κατελθόντες συνητήσαμεν τὸν Βοϊτσᾶνον, χεῖμαρρον ἤδη ξηρὸν, κατὰφορτον ἐκ πετρῶν καὶ κροκαλῶν τὰς ὑποίας παραδίδουν αὐτῷ τὰ κατερχόμενα νερά· ἵνα παραδώσῃ οὗτος μὲ πρώτην πλήμμυραν εἰς τὸν ἀντιθέτως ἐρχόμενον Φεῖδαρην. Ἀφοῦ διήλθομεν τὸν Βοϊτσᾶνον ἐδαπανήσαμεν τὸ ὑπόλοιπον τῆς ὥρας βαίνοντες ἐπὶ βουνοῦ πετρώδους γυμνοῦ πάσης βλαστήσεως, τὸν ὅποιον δύναμαι νὰ ὀνομάσω Ξεροβοῦνι ἂν καὶ δὲν ἠρώτησα τοὺς ξεναγούς μας. Διότι πλεονάζει τόσον ἡ ξηρότης ἐπὶ τῶν βουνῶν ἐκείνων ὥστε καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε εἰς κοινὴν χρῆσιν,

Ἡ θεὰ πλατάνων τινῶν ἐπὶ τῆς γυμνῆς ἐκτάσεως μᾶς κάμνει μετὰ μικρὸν ν' ἀνκφωνήσωμεν ἐκ χαρᾶς ὡς οἱ πλανώμενοι ἐν ἐρήμῳ ἐπὶ τῇ θέᾳ ὁάσεως. Βεβαίως ἐκεῖ ἔτρεχε νερόν· καὶ ὑπῆρχε δρόσος καὶ σκιά· χωρὶς νὰ περιμείνωμεν τοὺς ἀγωγιάτας ἐγὼ καὶ ὁ σύντροφός μου ἐπηδήσαμεν κάτω καὶ παραιτήσαντες τὰ ζῶα ἐλεύθερα εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου, ἐσπεύσαμεν νὰ κατέλθωμεν ὑπὸ τὰς πλατάνους.

Εὐτυχῶς ἦτο ἐκεῖ ἡ Καστανιά, τὸ τέρμα τῆς πρωϊνῆς ὁδοιπορίας μας. Ποῦ ὀφείλεται τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀφοῦ οὐδὲν ὁμώνυμον δένδρον φυεταὶ ἐκεῖ, δὲν ἤξευρε κανεὶς τῶν ξεναγῶν μας. Τὸ νερόν ἔτρεχεν, ὀλίγον ἀλλὰ διαυγές καὶ ψυχρόν, εἰς τὴν ῥίζαν γηραιᾶς πλατάνου ὑπὸ ὀγκώδη πέτρᾳ καὶ ἔχυνετο εἰς μικρὰν παρέχει λεκάνην, φιλοξενοῦσαν ἐντὸς τῶν πρασίνων νερῶν τῆς μύρια ἐμβρυα βατραχῶν ὑπ' ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐξελίξεώς των. Ἄνω ὑψοῦτο τὸ βουνόν, κάτω ἤρχετο ὁ ποταμός, ὅστις ἀνοίγει τὰ βουνά, πρὸς δυσμὰς διευθυνόμενος. Τὸ ἀνοιγμα τῶν βουνῶν ἐφαίνετο ὅλον ἀπὸ τῆς θέσεώς μας μὲ κλιμακωτοὺς λόφους, εἰς ἕνα τῶν ὁποίων λευκάζει ἡ Συνίστα. Ἀπέναντί μας ἐπὶ τοῦ βουνοῦ εἶχομεν τὸ Τσέρνοβον.

Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ τὸ εἴπῃ τις ὅτι ἐκεῖ πλησίον τῆς βρύσης παρετέθη λιτὸν ἄριστον· τὸ ἄριστον ἠκολούθησε κατὰ φυσικὸν λόγον ἀτά-

ραχος ὕψους τὸν ὕπνον καρωτικὴ ἐξέγερσις καὶ ἄτονοι μεμψιμοιρίαι καὶ ἀναβολαὶ περὶ τῆς ὥρας τῆς ἀναχωρήσεως. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ μακρομύσταξ σύντροφός μας ἦτο ἀκατάπειστος. Μ' ὅλον τὸ ὀστεῶδες καὶ ἀσθενικὸν σῶμά του, ὥρῃ ἐν τοῦτοις εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν δρᾶσιν· διέτρεχε πεζὺς τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ δρόμου, ὑπερεπήδα τοὺς ἀνηρόρους καὶ κατηρόρους μετ' ἐκπληκτικῆς εὐκαμψίας· μόλις κατέφθανεν εἰς ἕν μέρος καὶ ἐκάθητο, ἀλλὰ μόλις ἐκάθητο καὶ ἐπὶ ἄλλου ἐτοιμος εἰς νέαν πορείαν. Ἐκάμαμεν δὲ τὸ σφάλμα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ν' ἀναθέσωμεν εἰς αὐτόν, ὡς γνώστην τῶν μερῶν, τὴν διεύθυνσιν τῆς πορείας ὥστε *ετραβήξαμεν τὸν ἀμάραντον*. Ἦδη ἐπέμενε νὰ ξεκινήσωμεν, παριστῶν φοβερῶς ἀνώμαλον τὸν δρόμον, καὶ ὅτι θὰ ἐφθάνομεν νύκτα εἰς Ζελίσταν. Ἐν τέλει ἐπήδησεν ἐπὶ τοῦ ἡμιόνου του καὶ ἡμεῖς, εἰ καὶ βλασφημοῦντες, τὸν ἠκολούθησαμεν.

Ἡ αὐτὴ πάλιν ξηρότης τοῦ βουνοῦ, μόλις διαστιζομένη ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ νανοφυεῖς τινὰς πρίνους καὶ διακοπτομένη ὑπὸ βρυμάτων πλατανοφόρων. Κάτω ἀριστερὰ μας ἐλεύκαζεν ἄνω δρος ἡ χαλικώδης κοίτη τοῦ ποταμοῦ καὶ ἄνω ἐπὶ τοῦ ἀρκτικοῦ ἄκρου τοῦ *Τσεροβιτικου βουνου* φαίνεται ἡ Ἀδῶραν, οἰκουμένη ἀπὸ 300 καὶ πλέον ψυχὰς καὶ ἀνήκουσα εἰς τὸν δῆμον Κλεπαῖδος. Ἀπέναντί μας, ὅπου βουνὸ ἐλατοσκεπεῖς ἀποκλείουν τὸν ἀρκτικὸν ὀρίζοντα, ἐλεύκαζε τὸ *Ἀμπλιαντικό ποτάμι* κατερχόμενον πρὸς τὸν Φεῖδαριν, καὶ ἐδῶθεν ἐφαίνετο ἐπὶ ἐξώστου τοῦ βουνοῦ ἡ Μεγάλῃ Παλούκοβα, τῆς ὁποίας ἡ ἐκκλησίᾳ ἐπρόβαλλεν λευκάζουσα ὑπὸ μέγαν πρίνον. Ἡ Μεγάλῃ Παλούκοβα ἀνήκει εἰς τὸν δῆμον Ὀφιονίας καὶ ἔχει περὶ τὰς 500 ψυχὰς.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἐσχάτην προέκτασιν τοῦ βουνοῦ, τοῦ ὁποίου τοὺς πόδας λείχει ὁ Φεῖδαρος. Μεταξὺ πρίνων ἦσαν ἐρείπια ἐξωκλησίου τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, τὸ ὅποιον ἀντικατέστησεν ἤδη ὀρθὸν προσκυνητᾶριον μετὰ εἰκονισματίου, ἐσβεσμένης κανδήλας καὶ κάλπης διὰ τὰς πεντάρας τῶν διαβατῶν. Τὰ προσκυνητάρια ἀπαντῶνται ἀνὰ πᾶν βῆμα κατὰ τοὺς δρόμους καὶ τὰ μονοπάτια ἐν Ἑλλάδι μεταβάλλοντα τοὺς ἀγίους εἰς ὁδοφύλακας καὶ εἰσπρακτοράς διοδίων !

Ἀπὸ τοῦ προσκυνηταρίου δεξιὰ ἐφαίνετο κάτω μ' εὐάρεστον καὶ ἐνθαρρυντικὴν ὄψιν ἡ Ζελίστα. Ἦτο τὸ τέρμα τῆς πορείας μας τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ κατήλθομεν εὐθυμοὶ τὸ μονοπάτι. Μ' ὅλας δὲ τὰς ὑπερβολὰς τοῦ μακρομύστακος συντρόφου μας δὲν ἐμηνύναμεν καὶ πολὺ τὸ τετράωρον διάστημα τὸ χωρίζον τὰς δύο ἐδρας τοῦ δήμου Ὀφιονίας.

Σ'.

Ζελίστα. — Μικρὴ Παλούκοβα. — Ὁ μικρὸς τῆς γεφύρας. — Ἡ Μονὴ τοῦ Προδρόμου. — Πειναλέοι χορευταί. — Ὁ διδασκαλικός.

Ἡ Ζελίστα εἶνε ἔδρα καλοκαιρινῇ τοῦ δήμου Ὀφιονίας. Κατοικεῖται ἀπὸ 600 σχεδὸν ψυχάς, ἔχει δύο ἐκκλησίας, ἀνατολικῶς τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ δυτικῶς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Προδρόμον, εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὁποίου πανηγυρίζει καὶ δύο βρύσεις ἀφ' ὧν ὑδρεύονται οἱ κάτοικοι. Αἱ βρύσεις εἶνε τουρκικῆς ἐποχῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς μ' ἐπιστέγασμα ἀψιδωτὸν ἄνω ἔνν' προφυλάσσωνται ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς αἱ ὑδρεύμεναι. Ἀμφότεραι ἀνηγέρθησαν ἂν ὅχι δι' ἐξόδων ἀλλὰ τῇ πρωτοβουλίᾳ φιλοπόλιδων τούρκων· κ' ἡ μὲν μία, ἡ παρὰ τὴν δυτικὴν εἴσοδον τῆς κώμης λέγεται τοῦ Ἀσμάνη ἡ δὲ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Παπούλια. Ἡ τελευταία μάλιστα φέρει ἄνω τῶν κρουνῶν της καὶ ἐνεπίγραφον πλάκα ἐκ μαρμαρίου μὲ τρεῖς σειρὰς τουρκικῶν γραμμάτων καὶ τὴν ἐλληνικὴν ἐπιγραφὴν :

ΤΑΗΡΠΑΠΟΥΛ

Η 1810

Καὶ τίς μὲν ἦτο ὁ Ἀσμάνης καὶ πότε δὲν εἶνε γνωστόν. Ὁ Παπούλιας ὁμῶς εἰξεύρομεν ὅτι ἦτο ἀλβανός, δερθένχας τῶν μερῶν ἐκείνων μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι ἔλαβε τὸν κόπον καὶ αὐτὸς νὰ ἔλθῃ μέχρι Μεσολογγίου πρὸς καταστολὴν της. Ἀλλ' εὔρε τὸν τάφον, ὁ μακαρίτης!

Αἱ οἰκίαι τῆς Ζελίστας μικραί, πλακοσκεπεῖς, ὀρθοῦνται μέσῳ ψωραλέων κήπων, ἐκ καστανεῶν, συκαμινεῶν καὶ ἄλλων ὀπωροφόρων δένδρων, χρησίμων εἰς διατροφὴν τῶν κατοίκων. Κεῖνται κλιμακηδὸν ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς κατωφερείας βουνοῦ, εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὁποίου τρέχει στενοχωρημένος ὁ Φεΐδαρις. Ὁ βουνὸς εἶνε τιτανώδης, διαρρέων καθ' ἕκαστον, ἔτος καὶ μὲ τὴν παραμικρὰν βροχὴν ἡ κώμη χάνει τοὺς δρόμους της καὶ οἱ κάτοικοι ἀναγκάζονται νὰ χαράσσουν νέους. Καὶ ὅχι τοῦτο μόνον ἀλλὰ πολλάκις χρειάζονται ἀρκετὴν νοημοσύνην ὅπως ἐφευρίσκουν τρόπους διὰ νὰ μὴ χάνωσι τοὺς ἀγρούς των ἢ καὶ νὰ τοὺς ἀνευρίσκωσι παρασυρομένους. Δὲν εἶνε δὲ καθόλου δύσκολον ἀργότερα, μετὰ καμμίαν σφοδρὰν νεροποντὴν, ν' ἀκούσωμεν ὅτι ἡ Ζελίστα κατήλθεν ὁλόκληρος μὲ τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ἀγρούς καὶ τοὺς κατοί-

κους τῆς εἰς τὸν ποταμὸν κ' ἔφθασεν εἰς τὰς ἐκβολὰς του. Ὅτε βεβελίως οἱ γεωγράφοι θ' ἀναγκασθῶσι νὰ τὴν ἀναφέρωσιν ὡς παράλιον τὴν ὀρεινότεραν αὐτὴν κώμην τῶν Κραβάρων!

Τὴν Ζελίσταν ἐπυρπόλησαν κατὰ τὰ 1800 περίπου οἱ Σουσμαναῖοι πρὸς πείσμα τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Διατηρεῖται ζωηρὰ ἀκόμη ἡ περὶ τοῦτου παράδοσις καὶ διακρίνονται δύο τρεῖς οἰκίσκοι, ὧν ἐφείσθησαν οἱ πυρποληταὶ ὡς ἀνήκοντας εἰς φιλικὰς τῶν οικογενείας. Τὸ τραγοῦδι τῶν Σουσμανεῶν ὅπερ ἐποιήθη κατὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, ἀναφέρει ὡς ἀξιοζήλον αὐτὴν ἀφοῦ θέτει εἰς τὸν ὠργισμένον πασσᾶν τοὺς στίχους :

Μοῦ γάλασσες τρία χωριά, τρία κεφαλοχώρια,
Γρανίτσα καὶ Τρανὸ χωριό, Ζελίστα ἑακουσμένη!

Ἵποθέτω ὅμως ὅτι καὶ τότε δὲν θὰ ἦτο περυσσότερον ἀφ' ὅ,τι εἶνε σήμερον ἑακουσμένη μόνον ἡ εὐρεῖα φαντασία τῆς ἐθνικῆς μουσῆς θὰ ἐπέδρασεν εἰς τοῦτο!

Κατέναντι, ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ὁχθῆς τοῦ ποταμοῦ, ὀρθοῦται, ὡς τοίχος ἀποκλείων τὴν θέαν ἡ Σαράνταινα, βουνὸς ὑψηλὸς κ' ἐπιμήκης γραφικῆς ἀπόψεως. Ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς αὐτῆς πλευρᾶς, ἀφανὴς ἀπὸ τῆς Ζελίστας, κεῖται ἡ Μικρὰ Παλούκοβα κατ' ὄνομα μικρὰ ἀφοῦ ἀριθμεῖ διπλασίους τῆς προμνησθείσης μεγάλῃς κατοίκους. Ἀνήκει καὶ αὕτη εἰς τὸν δῆμον Ὀφιονίας καὶ νέμεται ἐξ ἴσου μετὰ τῆς Ζελίστας τὸν βουνὸν τῆς Σαράνταινας.

Ὅπως ἀποβῇ ἀποτελεσματικὴ εἰς τοὺς συντρόφους ἡ ἀνὰ τὴν πλευρὰν ἐκείνην ὁδοιπορία ἔπρεπε νὰ καταβῶσι μέχρι τοῦ ποταμοῦ ὅπου ἐκτίζετο γέφυρα. Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Ζελίστας δὲν ἦτο πλέον τῆς ὥρας πρὸς ἀνατολὰς. Ἀπεφάσισα νὰ τοὺς ἀκολουθήσω καὶ κατήλθωμεν πεζῇ τὸν δύσβατον καὶ καταρρέοντα δρομίσκον μέχρι τοῦ Μεγάλου Πνεύματος.

Τὸ ρεῦμα τοῦτο εἶνε τῷ ὄντι τὸ μεγαλείτερον ἀφ' ὅσα συνήντησα καθ' ὅλην τὴν ἐπὶ κρήαν. Κατέρχεται ἐκ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον χωρίζον τὴν Δωρικὴν ἀπὸ τῆς Κραβαρικῆς γῆς καὶ χύνεται εἰς τὸν Φεΐδαριν, κυλίον ὑπερμεγέθεις πέτρας. Ὀλίγον πέραν αὐτοῦ ἐκτίζετο ἡ γέφυρα, ἥτις θὰ συνδέσῃ τὰς δύο ὁχθὰς τοῦ ποταμοῦ καὶ θὰ κοινωνήσῃ πρὸς ἀλλήλους τοὺς κατοίκους τῆς Στρομήνιανης, Ἐλετσοῦς καὶ λοιπῶν Κραβαρικῶν καὶ Δωρικῶν χωρίων μετὰ τῆς ἀντίπεραν Σιτήστας καὶ τῆς Φθιώτιδος.

Ἐπταὶ συνέχεια

Α. ΚΑΡΚΑΒΙΤΕΑΣ

